

A társadalmi szervezetek, alapítványok életéből

Itt a Habilitas Szolgálat Alapítvány...!

Az alacsony iskolázottságú fiatalok veszélyeztettségének, munkanélküliségének megelőzése, csökkentése, társadalmi beilleszkedésük elősegítése

A munkanélküliség alakulásáról tájékoztató statisztikai adatok tanúsága szerint a gazdaságilag aktív lakosságon belül az általános iskolai végzettséggel sem – vagy csak azzal – rendelkező (tehát: alacsony iskolázottságú) 15-24 éves fiatalokat érinti és fenyegeti leginkább a munkanélküliség.

A Központi Statisztikai Hivatal szerint 1992. áprilisa és júniusa között a gazdaságilag aktív lakosság egészére számítva 9,1% volt a munkanélküliségi ráta.

Ezzel szemben az életkori csoportokban a munkanélküliségi ráta a 15-19 éves korosztály esetében 25,5%, a 20-24 éves korosztály esetében pedig 13,2% volt; ugyanakkor a legmagasabb iskolai végzettség alapján számított munkanélküliségi ráta a 8 általánosnál kevesebb osztályt befejezőkre számítva 15,9%, az általános iskola 8 osztályával rendelkezőknél 13,0% volt.

(Megjegyzendő, hogy a munkaügyi statisztikák éppen a szakképzetlen 15-19 évesek esetében tükrözik legkevésbé a valóságot, hiszen az ebbe a csoportba tartozók jelentős része nem kerül a munkanélküliek nyilvántartásába.)

Az alacsony iskolázottságú fiataloknak az iskolarendszerű oktatásból kikerülő tanulókhöz viszonyított aránya évek óta nagyfokú állandóságot mutat. Az elmúlt évek oktatási statisztikáinak adatai azt tükrözik, hogy az általános iskolák első osztályaiba beiratkozott fiatalok 12-14%-a a tankötelezettségi kor felső határáig, tehát 16 éves koráig nem fejezi be az általános iskolát, 5-7%-a az általános iskola befejezése után nem kíván, vagy – s egyre inkább ez a jellemző – nem tud továbbtanulni, s végül a középfokú tanulmányaikat megkezdő fiatalok 15-18%-a lemorzsolódik.

Mindezt összegezve megállapítható, hogy az általános iskolák első osztályaiba beiratkozott tanulóknak legalább 27-32%-a alacsony iskolázottságú, így szakképzetlen és – minden valószínűség szerint – munkanélküli marad.

AZ ALACSONY ISKOLÁZOTTSÁGÚ FIATALOK LEGFONTOSABB JELLEMZŐI

Hozzáértők egybehangzó véleménye szerint a normálisnak tekintett iskolai pályafutás kudarcának – tehát az alacsony iskolázottságnak – közvetlen oka az, hogy a tanulók nem képesek az iskola követelményeinek, normáinak megfelelni: gyenge a tanulmányi eredményük, magatartási és beilleszkedési zavarok kísérik iskolai pályafutásukat.

A tanulmányi eredményesség erőteljesen függ attól a szociokulturális háttértől, amely a tanulók mögött áll. Az alacsony jövedelem- és fogyasztásszint, a rossz lakókörülmények és lakókörnyezet, a szülők alacsony iskolai végzettségi és műveltségi színvonala, a szülők nehéz, egészségre ártalmas munkakörülményei, vagy munkanélkülisége, tehát a halmozottan hátrányos helyzet egyaránt jellemző a gyenge tanulmányi eredményt felmutató fiatalok

családjaira. A magatartási és iskolai beilleszkedési zavarokkal küzdő fiatalok döntő többsége veszélyeztetett (nagyon rossz anyagi körülmények között él, szülei tartósan betegek, családjukra a viszálykodás, a zilált életvitel, a család széthullása jellemző, a családban előfordulnak különböző deviáns magatartásformák).

A halmozottan hátrányos helyzet, a veszélyeztetettség, a mindezekből, a mai iskolarendszer keretei között szükségszerűen következő iskolai kudarcok – olyan pszichoszociális állapotot eredményezhetnek, amely súlyos akadályát jelentheti a fiatalok társadalmi beilleszkedésének.

Akkor, amikor az alacsony iskolázottságú fiatalok veszélyeztetettségének, munkanélküliségének megelőzéséről, csökkentéséről, társadalmi beilleszkedésük elősegítéséről van szó, mindezeket nem lehet figyelmen kívül hagyni.

AZ ALACSONY ISKOLÁZOTTSÁGÚ FIATALOK MUNKANÉLKÜLISÉGÉNEK KÖVETKEZMÉNYEI

Miként az alacsony iskolázottság, s a vele szükségszerűen együttjáró munkanélküliség okai is sokrétűek, úgy következményei is azok.

1. Anyagi helyzetük

a) Az alacsony iskolázottságú, munkanélküli fiatalok – amennyiben az iskola elhagyása után nem tudtak elhelyezkedni, s így járulékfizetési kötelezettségüknek sem tudtak eleget tenni – a foglalkoztatási törvény értelmében nem jogosultak sem a munkanélküli járadékra, sem – más okokból – a pályakezdő munkanélküliek segélyére.

b) 16 éves koruk betöltése után szüleik nem jogosultak utánuk a családi pótlékra.

c) A tanulói jogviszony megszűnésével – az esetleg jogszerűen járó – rendszeres nevelési segély folyósítása is megszűnik.

d) 16 éves koruk betöltése után – az esetleg egyébként járó – árvaellátás folyósítása megszűnik.

2. Az iskolából alighogy kikerült, érthető okokból esetleg gyengébb testi felépítésű, a szakképzettség „tőkéjével” nem rendelkező, érdekeik érvényesítésére – többek között munkaerejüknek áruba bocsátásával kapcsolatos tapasztalataiknak hiánya és kommunikációs nehézségeik miatt – nem képes fiatalok a fekete munkaerőpiacon is csak csekély eséllyel juthatnak alkalmi jövedelemhez.

Így az alacsony iskolázottságú, munkanélküli fiatalok sem közvetlen (munkanélküli járadék, pályakezdők munkanélküli segélye, alkalmi munkák elvégzéséből származó jövedelem), sem közvetett (családi pótlék, rendszeres nevelési segély, árvajáradék) jövedelemforrással nem rendelkeznek.

Ha ez a helyzet családjuk – a fentebb leírtakból következően – szegénységével párosul, akkor alapvető anyagi szükségletük kielégítésére sincs mód.

3. Az iskolától való elszakadás, s a munkahely hiánya miatt sem működik az a – lehet, mégoly szegényes – társas támogatás, amely a mentális egészség fenntartásának egyik fontos eszköze. Mindez abban az életkorban történik, amikor a serdülés normális körülmények között is válságot eredményez, amely az iskola és munkahely nélkül maradt fiataloknál kórossá fokozódhat, a serdülő krízishelyzetbe kerülhet. Ehhez járul az önmeghatározás nehézsége (sem tanuló, sem dolgozó), az identitáskrízis.

4. A korábban létező – az iskolába járással együttjáró – idő- és térstruktúra felbomlik. Helyét nem veszi át egy másik – az előzőhöz nagyrészt hasonló, tehát túlságosan nagy váltást nem igénylő – a munkába járás kialakította idő- és térstruktúra. Hiányukat a tétlenségből fakadó unalom tölti be.

5. Mindez együtt felerősíti a marginális ifjúsági szubkultúrák vonzását, amelyekhez kapcsolódva megszűnik a társas támogatás hiánya, lehetőség van az önmeghatározásra, megszűnik az unalom, amelyet kezdetben a balhétkban, később kisebb, majd nagyobb bűncselekményekben való részvétel űz el, s amely arra is jó, hogy anyagiakhoz jussanak.

Mindez szükségszerűen vezet a – sokszor a családban kapott magatartásminták révén is csírájában korábban meglévő – deviáns karrier kibontakozásához, az autó- és heteroagresszió felerősödéséhez, a bűnözéshez.

AZ ALACSONY ISKOLÁZOTTSÁGÚ FIATALOK MUNKANÉLKÜLISÉGÉNEK MEGELŐZÉSE, TÁRSADALMI BEILLESZKEDÉSÜK SEGÍTÉSE

Az eddig leírtak alapján bátran kijelenthetjük: az alacsony iskolázottságú fiatalok helyzetének javítása nem állhat csupán abból, hogy valamilyen úton-módon visszavezetjük őket az iskolába, s az ott megszokott eszközökkel ismét kísérletet teszünk arra, hogy szakképzettséghez juttassuk őket. Szembe kell néznünk mindazzal, ami iskolai pályafutásuk kudarcához vezetett.

Súlyos szociális problémákkal küzdő családok gyermekei. A családi háttér nem hogy nem ösztönzi, hanem egyenesen gátolja őket tanulmányaik folytatásában, idegen – sőt, ellenszenves – minden, ami az iskolára emlékezteti őket. Mindezekből következően könnyebb-súlyosabb személyiség problémáik is (a szűk és felületes érdeklődés, a motivációk hiánya, az aspirációk alacsony szintje, a hibás önértékelés, az önbizalom hiánya, az önállótlanúság, a dependencia stb.) megnehezítik az iskolai munkában való folyamatos részvételt, eredményes tanulásukat. Nem rendelkeznek a hatékony tanulás képességével, s a szakmatanuláshoz nélkülözhetetlen alapismereteik is rendkívül hiányosak.

Következésképpen az alacsony iskolázottságú fiatalok helyzetén csak egy olyan komplex ellátási forma segíthet, amely együtt – vagy másokkal együtt – vállalja:

- a fiatalok pszichoszociális állapotának rendezését, karbantartását,
- a fiatalok családjával való intenzív, nem formális (a családsegítés elemeit is magába foglaló) együttműködést,
- a hiányzó alapismeretek pótlását,
- az egyes szakmacsoportok jellemző alapismereteinek elsajátíttatását,
- a fiatalok munkatapasztalataira épített, a személyiségüknek és érdeklődésüknek megfelelő pályaválasztásának segítését,
- a napközi, szükség (pl. családi krízis) esetén az éjszakai, a hétközi vagy akár a hétvégi ellátás és elfoglaltság biztosítását,
- a szociális és kommunikációs képességek fejlesztését,
- az önálló életvitelhez szükséges ismeretek és készségek elsajátíttatását, s természetesen mindezekkel együtt
- a szakmai ismeretek elsajátíttatását,
- a szakmai végzettség biztosítását, s nem utolsósorban
- a már szakképzett fiatalok átmeneti időre történő foglalkoztatását.

Az az intézmény, amely vállalja az alacsony iskolázottságú fiatalok szakmai oktatását, társadalmi beilleszkedésének elősegítését, egymást feltételezve és egymást kiegészítve szociálpolitikai (gyermek- és ifjúságvédelmi), oktatáspolitikai és foglalkoztatáspolitikai feladatot végez.

Ezért az alacsony iskolázottságú fiatalok szakmai oktatása, társadalmi beilleszkedésének segítése – egymással összhangban – helyet kell, hogy kapjon a Szociális Törvényben, a Gyermek- és Ifjúságvédelmi Törvényben, a Közoktatási Törvényben, a Szakképzési Törvényben és a Foglalkoztatási Törvényben egyaránt. Amíg ez nem történik meg, addig számos esetlegesség, bizonytalanság, a hiány(ok) állandó jelenléte, s alacsony hatékonyság kíséri azoknak a kezdeményezéseknek (speciális szakiskoláknak, dolgozók általános iskoláinak, az iskolarendszeren kívüli szakmai oktatás keretében képző intézményeknek) a tevékenységét, amelyek már eddig is vállalták az alacsony iskolázottságú fiatalok szakmai oktatását, társadalmi beilleszkedésének elősegítését.

AZ ALACSONY ISKOLÁZOTTÁGÚ FIATALOK SZAKMAI OKTATÁSÁT VÉGZŐ INTÉZMÉNYEK MEGKÜLÖNBÖZTETŐ SAJÁTOSSÁGAI

Az alacsony iskolázottságú fiatalok szakmai oktatását végző intézmény, s a benne folyó tevékenység nem lehet ugyanaz, mint a normál szakképző iskola, s a benne folyó tevékenység. Ha olyan lenne, vagy attól csak alig különbözne, akkor minden esély meglenne arra, hogy rövid időn belül itt is kudarc kísérje a fiatalok szakmatanulási kísérleteit.

Az alacsony iskolázottságú fiatalok szakmai oktatását végző intézmény megkülönböztető jegyei:

- alacsony létszámú tanulócsoporthoz,
- a jelenlegihez képest redukált tananyag,
- lépcsőzetes, a szakmatanulásra való előkészítést is magába foglaló, különböző szakképzési szintekből felépülő képzés,
- elnyújtott idejű képzés,
- a kézműves és a szolgáltató jellegű szakmák oktatásának előnyben részesítése a nagyüzemi szakmákkal szemben,
- a szakmai gyakorlatnak a szakmai oktatást végző intézményben vagy magánvállalkozóknál, kisvállalkozóknál való megszervezése,
- a képzésben való benntartásra, a szakképzés megszerzésére motiváló célrendszer kidolgozása,
- induktív dominanciájú képzés,
- projektorientált képzés (értékesíthető vagy más – például karitatív, ökológiai – szempontból hasznos termék előállítását vagy szolgáltatást magába foglaló képzés, ahol a fiatalok tevékenyen és a képzést végző felnőttekkel egyenrangúan részt vesznek a projektmunkában, a projekt előkészítésétől kezdve annak megtervezésén keresztül megvalósításáig, és közösen összehangoltak a döntések a csoportot és a csoporttagokat érintő kérdésekben),
- a fiatalok megelőző tapasztalataira épülő, öntevékenységüket, kreativitásukat felhasználó képzés,
- a rendezetlen pszichoszociális állapotú, gyakran deviáns fiatalokat elfogadni, s velük együttműködni képes szakoktatók alkalmazása,

- a fiatalok és családjaik szociális és mentálhigiénés problémáinak megoldásához segítséget nyújtó szociálpedagógusok alkalmazása,
- az egész napot – vagy rászorultságuk esetén a hét végét is – az intézményben töltő fiataloknak az oktatáson kívüli idejét, a szünidőt megszervező (vagy megszervezni segítő) szabadidő-pedagógusok alkalmazása,
 - az élménypedagógia eszközeinek felhasználása,
 - az egész intézményre jellemző terápiás légkör biztosítása. Mindez azt jelenti, hogy a jogszabályi és pénzügyi feltételek biztosításán túl szükség van arra is, hogy az alacsony iskolázottságú fiatalok szakmai oktatását végző, társadalmi beilleszkedésüket segítő szakemberek egy, a speciális feladataikra felkészítő áthangolásban, kiképzésben vehessenek részt, megismerhessék egymást és a külföldön hasonló feladatokat végző kollégáik tevékenységét, folyamatos szakmai támogatást kaphassanak. Ezeket a célokat vállalta – mások mellett – a Habilitas Szolgálat Alapítvány is, amely Fejlesztő, Szervező és Tanácsadó Irodáján (a Habilitas Szolgálaton) keresztül törekszik megvalósításukra.

Szántó Tamás